

Warszawa, 15 września 2026

Dr hab. Michał Tomasz Gronowski OSB

Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce UW

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28

00-927 Warszawa

E-mail: [REDACTED]

Ocena pracy doktorskiej pana mgr. Karola Zdziecha,

Legitymizacja władzy papieża Grzegorza VII (1073 – 1085)

Rozprawa doktorska przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Beaty Wojciechowskiej,
Kielce 2026,

dokonana na podstawie uchwały podjętej przez Radę Naukową Instytutu Historii
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, o której mowa w piśmie z 31 marca 2026

Przed wszystkim trzeba zwrócić uwagę na fakt, że recenzowana rozprawa doktorska, autorstwa pana mgr. Karola Zdziecha, zdecydowanie wyróżnia się spośród znanych mi prac naukowych. Wyróżnia ją nie tylko poprawność formalna, wysokiej klasy warsztat badawczy, lecz przede wszystkim ogromna determinacja Autora w dążeniu do weryfikacji uznawanych dotąd za powszechnie obowiązujące ustalenia badaczy i spojrzenia na nie z nowej perspektywy. Wybór tematu jest dobrze uzasadniony: XI stulecie to czas intensywnych przemian dokonujących się na różnych płaszczyznach – politycznych, ekonomicznych, kulturowych, religijnych, zaś pytania o źródła autorytetu, zwłaszcza w odniesieniu do relacji między władzą duchowną a świecką, pozostają zawsze aktualne, budząc niekiedy wielkie emocje. W tym kontekście kompleksowa analiza dyskursu Stolicy Apostolskiej, zwłaszcza wyrażonego w pismach Grzegorza VII – papieża, jak to trafnie ujął Autor „rządzącego w

warunkach kryzysowych” (s. 5) – nabiera szczególnego znaczenia, gdyż „dokumenty papieskie, szczególnie listy, stanowią nie tylko świadectwo bieżących wydarzeń, lecz także narzędzie formułowania i upowszechniania określonej wizji władzy papieskiej. Dyskurs ten pełnił funkcję legitymizacyjną na różnych poziomach – począwszy od udowodnienia racji bytu Hildebranda na katedrze św. Piotra, po uzasadnienie roszczeń papieżstwa do rządzenia Kościołem powszechnym i kierowania władzą świecką” i co warto podkreślić w podejściu Autora do tematu: „Zagadnienia te, choć obecne w badaniach nad pontyfikatem Grzegorza VII, rzadko były dotąd analizowane łącznie, jako elementy spójnego dyskursu odpowiadającego na kryzys legitymizacji władzy papieskiej” (tamże). Założenie badawcze sformułowane we wstępie, że: „dysertacja stanowi okazję do zebrania i usystematyzowania najważniejszych ustaleń kolejnych pokoleń historyków dotyczących pontyfikatu Grzegorza VII, badań nad dyskursem, językiem i listami papieskimi jako źródłem historycznym. Dzięki temu, mam nadzieję dobrze połączyć podejście analityczne z syntetycznym przeglądem dorobku badawczego” (s. 14) – jest bardzo dobrze uzasadnione.

Praca liczy 262 strony i składa się z wstępu, czterech, podzielonych na mniejsze sekcje rozdziałów, zakończenia, obszernej bibliografii i streszczenia w języku angielskim. Zamieszczono również osiem ilustracji. Wstęp sprawnie omawia stan dotychczasowych badań (s. 6 – 14), cele pracy i pytania badawcze (s. 14 – 16), podstawę źródłową (s. 16 – 22), metodologię, strukturę i zakres pracy (s. 22 – 25). W końcowych uwagach Autor wyjaśnia skróty oraz kwestie związane z przekładami; decyzję o autorskich tłumaczeniach analizowanych dokumentów należy uznać za całkowicie słuszną i godną pochwały.

Rozdział pierwszy (s. 27–85) kreśli wnikliwą analizę kluczowego zagadnienia, jakim jest problem legalności objęcia urzędu przez Hildebranda czyli Grzegorza VII. Otwiera go syntetyczne przedstawienie historii obejmowania papieskiego urzędu przed połową XI w. Punktem przełomowym był dekret Mikołaja II (*In nomine Domini*) z roku 1059 określający precyzyjnie zasady wyboru następcy św. Piotra. W tym kontekście Autor przechodzi do analizy wyboru samego Grzegorza VII, przedstawiając najpierw narrację samego papieża wyrażaną przede wszystkim w listach kierowanych przez niego do różnych świeckich i

duchownych. Następnie analiza skupia się na postaci Grzegorza I Wielkiego, który bez wątpienia był inspiracją dla swego późniejszego imiennika oraz elekcji biskupiej Ambrożego z Mediolanu. Kolejny podrozdział analizuje najpierw zarzuty o nielegalne objęcie papieskiego tronu przez Hildebranda – Grzegorza VII, kierowane zwłaszcza ze strony Henryka IV i biskupów Rzeszy, a w dalszej części reakcję samego papieża i rzuconą przez niego ekskomunikę na Henryka IV. Dla zrozumienia rozwoju całej polemiki ważne są rozważania o roli synodów wielkopostnego w Rzymie oraz synodu w Brixem (1080 r.). Prowadzi to do analizy powstania kluczowego tekstu jakim jest *Dictatus papae*. W podsumowaniu dochodzimy do fundamentalnej kwestii, czyli sposobu, w jaki Grzegorz VII konstruował dyskurs własnego objęcia urzędu papieskiego, akcentując wartość posłuszeństwa, zwłaszcza że sam Hildebrand zdawał sobie sprawę z problematycznego charakteru swojej elekcji (s. 84 – 85).

Rozdział drugi (s. 86 – 123) koncentruje się na ideowych podstawach władzy papieskiej wyrażanych przez Grzegorza VII w jego listach, zwłaszcza w odniesieniu do podstaw kierowania Kościołem powszechnym. Punktem wyjścia do analizy jest wyjątkowość samego Kościoła rzymskiego, wspólnoty założonej wszak przez samego św. Piotra, gdyż to właśnie „dziedzictwo Piotra, a zwłaszcza wynikająca z niego rola biskupa Rzymu, miała kluczowe znaczenie w utrzymaniu jedności i prawdziwości nauki Kościoła. W ciągu wieków, to właśnie na św. Piotra powoływano się jako na gwaranta prawdziwej wiary, a jego funkcja stawała się kluczem do zrozumienia tożsamości Kościoła w kontekście teologicznym, historycznym i politycznym” (s. 91). Prowadzi to konsekwentnie do kolejnego podrozdziału poświęconego pobożności samego papieża, której zrozumienie jest kluczowe w ocenie jego działań politycznych, a przede wszystkim reformatorskich. Ważnym jest tu podkreślenie sukcesywnie powracającej w Grzegorzowych listach osobistej więzi papieża ze św. Piotrem, bo choć, jak pisze sam papież, nie jest tego godzien aby być następcą, to jednak w jego miejsce piastuje swój urząd (s. 104). Kolejny podrozdział płynnie przechodzi do kwestii świadomości władzy, odpowiedzialności za Kościół powszechny i ciężaru (brzemienia) władzy urzędu apostołskiego. Warto podkreślić, że analizowane listy nie pozwalają ograniczać dyskursu

Grzegorza VII wyłącznie do kategorii w pełni ukształtowanej i konsekwentnie realizowanej strategii. W tych listach można dostrzec również przejaw indywidualnego doświadczania trudów urzędu i silnego przeżywania własnych obciążeń (s. 114). Tematykę powyższą rozwija kolejny podrozdział poświęcony odpowiedzialności przed Bogiem za postępowanie wszystkich wiernych, gdyż Grzegorz VII miał nie tyle prawo, co obowiązek upominania grzeszących i sprawiedliwego zarządzania Kościołem (s. 120). W konkluzji Autor podejmuje ważne pytanie czy wszystkie wyżej wymienione formy wypowiedzi papieża były wyłącznie zabiegami retorycznymi. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w wielu wypowiedziach Grzegorz VII jawił się również jako człowiek głęboko przeżywający własne wybory i wrażliwy na odpowiedzialność, jaka wiązała się z jego godnością. Interpretacja korespondencji papieża stanowi zatem też wyzwanie w kwestii poznania jego duchowości (s. 122).

Rozdział trzeci (s. 124 – 163) przedstawia Grzegorza VII wobec władzy królewskiej i cesarskiej. Autor w punkcie wyjścia podkreśla, że cały dyskurs Grzegorza VII dotyczący władzy duchownej i świeckiej w jego przekonaniu nie wykraczał poza ogólne ramy odwiecznego magisterium Kościoła (s. 124). Aby interpretację poglądów papieża na istotę i charakter władzy świeckiej wyrażonej w istotnym dokumencie, jakim jest *Dictatus papae*, konieczne jest jego odczytanie w szerokim kontekście innych źródeł, jak choćby listów do biskupa Hermana z Metzu, czy odwoływania się do wątków z przeszłości, takich jak tzw. Donacja Konstantyna. Bardzo interesującym jest tu również odwołanie się przez Autora dysertacji do źródeł ikonograficznych, jak choćby mozaik zachowanych w budowlach na rzymskim Lateranie (s. 150 – 153). Szerokie spojrzenie na różnorodne źródła pozwala dostrzec złożoność stanowiska Grzegorza VII wobec władzy świeckiej. Nie wprowadzał on zasadniczo nowych treści w swoim nauczaniu, lecz jak konkluduje Autor: „nowość polegała raczej na formie – jego sposób argumentacji był często ostry, jednoznaczny i konfrontacyjny wobec władzy świeckiej. To właśnie ten ton, nacechowany bezkompromisowością, sprawił, że pontyfikat Grzegorza VII stał się momentem przełomowym w historii relacji *sacerdotium* i *regnum*” (s. 160).

Ostatni czwarty rozdział rozprawy (s. 164 – 224) poświęcony został kwestii władzy papieskiej Grzegorza VII w rzeczywistości ziemskiej. Bez wątpienia „pontyfikat Grzegorza VII

stanowił jedno z kluczowych ogniw w procesie przekształcania pozycji papieżstwa w łonie średniowiecznego chrześcijaństwa. To właśnie za jego czasów następowało coraz wyraźniejsze przekraczanie granic tradycyjnie pojmowanej władzy duchownej i wchodzenie w sferę zarezerwowaną dotąd dla władców świeckich. Grzegorz VII nie tylko formułował postulaty reformy Kościoła i jego uniezależnienia od rządów świeckich, lecz także konsekwentnie dążył do nadania Stolicy Apostolskiej roli nadrzędnej wobec monarchów i ich królestw” (s. 162). Rozdział rozpoczyna analiza kwestii związanych z relacjami papieżstwa z Konstantynopolem, czy szerzej relacjami pomiędzy Kościołem wschodnim i zachodnim oraz znajdujących się pod kontrolą Saracenów miejsc w Ziemi Świętej, a w związku z tym idei ich odbicia czyli planów krucjatowych. Jak podkreśla Autor, „pomimo że krucjata Grzegorza VII ostatecznie nie doszła do skutku, sama koncepcja jej zorganizowania stanowi dowód na wzrost autorytetu papieżstwa w drugiej połowie XI wieku. Już sam fakt, że papież publicznie deklarował gotowość osobistego poprowadzenia wyprawy zbrojnej na Wschód, pokazywał, że biskup Rzymu przestawał być wyłącznie autorytetem religijnym. Zaczął być kreowany również na przywódcę wszystkich chrześcijan” (s. 177). Kwestie związane ze stosunkiem do wojny / wojny świętej zostają rozwinięte w kolejnym podrozdziale. Prowadzona analiza podkreśla transformację tego podejścia: „interpretacja wojny sprawiedliwej czy świętej uległa wyraźnemu przesunięciu. Moralnie uzasadniona walka nie ograniczała się już do konfrontacji z muzułmanami, lecz obejmowała również tych, którzy – choć ochrzczeni – buntowali się przeciwko autorytetowi papieskiemu” (s. 180). Podrozdział czwarty omawia niezwykle ważny dla całości rozprawy aspekt zwierzchności Stolicy Apostolskiej nad poszczególnymi krajami. Autor analizuje wybrane listy Grzegorza VII, w których podejmuje on temat przynależności poszczególnych krajów: Hiszpanii, Węgier, Rusi Kijowskiej, Korsyki, Bretanii i Południowej Italii do Stolicy Apostolskiej; analiza ukazuje w jaki sposób papież, poprzez język, argumentację i odwołania do historii (działalność świętych apostołów), starał się kształtować relacje polityczne w duchu papieskiego uniwersalizmu (s. 181). Osobnej analizie poddano przykłady dwóch biskupstw – Rawenny i Bambergu, które w sposób modelowy ilustrują dwa odmienne typy więzi z Rzymem. Jeden zakorzeniony w tradycji apostolskiej i symbolicznej, drugi w porządku prawnym i politycznym (s. 213).

Dysertację wieńczy nie tylko zakończenie (s. 225–232) będące podsumowaniem całości, lecz także – co warte podkreślenia – jasno sformułowane wnioski, do których doprowadziła Autora rozległa analiza źródłowego materiału oraz postulaty badawcze do kolejnych prac.

Uważam, że założone przez Autora cele badawcze zostały przez niego konsekwentnie przeprowadzone. Całość rozprawy jest bardzo interesująca, dobrze i sprawnie napisana, oparta na wnikliwej analizie źródeł, erudycyjna, co świadczy o dobrym i wszechstronnym warsztacie badawczym, prezentującym ogólną wiedzę teoretyczną. Przytaczane i analizowane przykłady układają się w istic pasjonującą narrację, co nieczęsto się zdarza w naukowych monografiach. Potwierdza to umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Choć stawiane przez Autora wnioski są zawsze wyważone, to jednak nie boi się on podważać przyjmowanych dotąd ustaleń i stawiać zupełnie nowych, interesujących propozycji badawczych.

Recenzent, pozostając pod wielkim wrażeniem przeprowadzonej przez mgr. Zdziecha analizy, chciałby wskazać na kilka aspektów wartych przemyślenia w docelowej publikacji. Jednym z nich jest relacja między Hildebrandem / Grzegorzem VII, a środowiskiem monastycznym, w tym przede wszystkim opactwem Cluny. Wątki te pojawiają się rozproszone w różnych miejscach. Są one jednak ważne z kilku powodów i stąd być może należałoby je zebrać w osobnym podrozdziale. Z jednej strony sam Grzegorz został określony jako „fałszywy mnich” (s. 66), z drugiej zaś on sam miał się wychowywać i kształcić w klasztorze Najświętszej Marii Panny na Awentynie, a dorastanie w Rzymie, w dodatku w zreformowanym przez Odon z Cluny klasztorze, musiało wpłynąć na pobożność „Piotrową” przyszłego papieża i postrzeganie Księcia Apostołów jako osobistego opiekuna (s. 101, przyp. 317). Co istotne, to właśnie w Cluny od poł. X w. kształtował się kult nie tylko samego św. Piotra, lecz także – z czasem – bazująca na nim ideologia, wynosząca i gloryfikująca władztwo św. Piotra nie tylko nad samym opactwem, lecz także nad całością jego domeny i sieci klasztorów, co analizowała Barbara Rosenwein w swej klasycznej już monografii: *To Be the Neighbor of Saint Peter: The Social Meaning of Cluny's Property* (1989). W tym kontekście warto też odwołać się do innych studiów, wielokrotnie cytowanego w dysertacji Glauco

Cantarelli, tu zwłaszcza do wydanego po polsku tomu *Comites Aulae Coelestis. Studia z historii, kultury i duchowości Cluny w średniowieczu*, Kraków 2009, Źródła Monastyczne, 47. Rola kluniackich opatów – zwłaszcza Odyłona i Hugona z Semur – jest niezwykle istotna dla podjętego w dysertacji tematu, tym bardziej, że, jak Autor sam stwierdza, korespondencja między Grzegorzem VII a Hugonem wykracza poza sztywny schemat epistolograficzny głowy Kościoła (np. s. 111, 113). Chodzi tu więc nie tylko o kwestie monastycznego wpływu na model pobożności Grzegorza, lecz także szerszego podejścia do ewolucji rozumienia *Patrimonium Sancti Petri*.

Podobnie warta nie tylko zacytowania lecz i wykorzystania jest niewielka co prawda objętościowo, lecz istotna w nowym spojrzeniu na ewolucję świadomości i kondycję papieżstwa w I poł. XI w., monografia Cantarelli *W poszukiwaniu tożsamości? Papieżstwo początków XI stulecia* (Poznań 2011).

Pewnego przemyślenia i docelowego przeredagowania wymaga podrozdział drugi pierwszego rozdziału o historii papieskich elekcji. Trzeba podkreślić, że dla wczesnego okresu dziejów papieżstwa źródła pozostają niejednoznaczne i lakoniczne, co niestety nie zostało zasygnalizowane przez Doktoranta. Jedną sprawą jest to, jak widział ten problem św. Grzegorz, a zupełnie inną to, jak prezentują ją współczesne badania (np. współczesne badania nie rozstrzygają kwestii, czy Linus, Klet i Anaklet byli sukcesorami św. Piotra, czy działającymi w tym samym czasie biskupami innych wspólnot w Rzymie). Autor w żadnym stopniu nie zaznacza tego problemu, a z lektury jego rozprawy zdaje się wynikać, że problem nie istnieje.

W docelowym wydaniu należy sprawdzić i ujednolicić sposób cytowania edycji źródłowych oraz przekładów na język polski: Autor raz cytuje edycje krytyczne, a raz tylko przekłady na język polski (Cyprian, Grzegorz Wielki); taka rozbieżność pozostaje niejasna. Dodatkowo warto sprawdzić czy cytowane pisma, np. św. Ambrożego lub innych, nie mają lepszej edycji niż wydanie Migne’a (Patrologia latina), jak choćby bilingwiczne edycje w Ctità Nuova; analogicznie warto konsekwentnie podać nazwy serii wydawniczych z ich numerami.

Z drobnych uwag redakcyjnych: dobrze doprecyzować, że w czasach Grzegorza VII rzymska bazylika Matki Bożej na Eskwilinie nie nosiła jeszcze tytułu „Śnieżnej”, lecz *ad*

Praesepe lub właśnie *Sancta Maria Maior* (s. 69, przyp. 208). Na marginesie można też dodać, że bazylika ta we wczesnośredniowiecznym Rzymie pełniła funkcję swego rodzaju konkatedry Wiecznego Miasta (V. Saxer, *Sainte-Marie-Majeure. Une basilique de Rome dans l'histoire de la ville et de son église (Ve – XIIIe siècle)*, Rome 2001), co faktowi zatrzymania i uprowadzenia Grzegorza przez najemników Henryka IV w trakcie sprawowanej tam liturgii w noc Bożego Narodzenia 1075 r., nadaje jeszcze bardziej wymownego wymiaru.

W docelowym wydaniu książkowym warto też powiązać zamieszczony w dysertacji materiał ilustracyjny z narracją w tekście (obecnie brak odsyłaczy w tekście do zdjęć), jak również wykaz skrótów zamieścić osobno na początku książki lub przy bibliografii.

Podsumowując: recenzent rekomenduje docelowe wydanie dysertacji w postaci książki w języku angielskim (co byłoby niezwykle użyteczne dla szerokiego grona badaczy), choć warto by było aby trafiła i do polskich czytelników, jako opowieść o uniwersalnych wyzwaniach, jakimi są poszukiwania autorytetu, jego uzasadnieniu, charakterze władzy czy moralnych wyborach. Jak trafnie konkluduje Autor: „Grzegorz VII treścią swoich pism udowadniał, że ludzką ułomność, niestałość i uleganie emocjom można przekuć w źródło autorytetu. Dotychczasowe badania nad pontyfikatem Grzegorza VII skłaniały się do analizowania różnych płaszczyzn narracji papieskiej odrębnie. Konkretnie roszczenia jurysdykcyjne Stolicy Apostolskiej i cały system ideowy Kościoła rzymskiego nie były przeważanie łączone z duchowością Grzegorza VII” (s. 231).

Recenzent rekomenduje także wyróżnienie pracy przez właściwe jednostki.

Reasumując pragnę z całą mocą podkreślić, że wybitna rozprawa doktorska pana magistra Karola Zdziecha pt.: ***Legitymizacja władzy papieża Grzegorza VII (1073 – 1085)***, spełnia wyczerpująco wszelkie wymogi stawiane pracom doktorskim w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, dlatego też z całym przekonaniem wnoszę o dopuszczenie pana mgr. Karola Zdziecha do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Michał Tomasz Gronowski OSB